

Chanoeka, feest van de vernieuwing van de tempel

Chanoeka, het 'feest der lichten', is evenals Purim wel een bijbels feest, maar niet een feest waarvan de Heer zegt 'dit zijn Mijn feestdagen', zoals die in Leviticus 23 genoemd worden: de Shabbat, Pesach met Ongezuurde broden en Eerstelingen, het Wekenfeest zeven weken daarna, de Dag van de bazuinen of nieuwjaar, de Grote Verzoendag en het Loofhuttenfeest.

Psalm 30 begint met 'lied ter inwijding van het huis', in het Hebreeuws 'sjier chanoekat ha bajit'. Dit doet denken aan het feest van Chanoeka, na de reiniging en herinwijding van de tempel in het jaar 164 vóór Christus. Deze reiniging was nodig omdat de tempel door heidense overheersers was ontwijd.

Sinds de Babylonische ballingschap in het jaar 586 vóór Christus is het Joodse volk lange tijd niet zelfstandig geweest. Na het Babylonische rijk kwam de heerschappij van het Perzische rijk. Het Babylonische rijk had een strategie van deportatie, het Perzische rijk stond terugkeer naar het land en herbouw van de tempel toe. Daarna kwam het Griekse rijk. Na de dood van Alexander de Grote van Macedonië in het jaar 323 vóór Christus werd zijn rijk opgesplitst onder zijn vier generaals. Judea viel eerst onder Ptolemeïsche heersers vanuit Egypte, vanaf ca. 300 vóór Christus, en daarna onder Seleucidische heersers vanuit Syrië, vanaf ca. 200 vóór Christus. Eén van hen was de Syriër Antiochus IV Epifanes. Deze Antiochus liet zich officieel tot godheid verheffen; Epifanes betekent 'de uit de hoge verschijnende'. De Joden noemden hem Epimanes, de 'gek'.

Antiochus wilde ééNZelfde godsdienst in heel zijn rijk. Het hellenistische denken en de Griekse afgoderij werden dus ook in Israël ingevoerd en aan het Joodse volk opgedrongen. Alles wat niet paste in de Griekse cultuur, werd verboden. De Joden mochten de shabbat niet meer vieren. Het houden van de spijswetten was verboden evenals het volgen van tora-onderwijs. De offerdienst aan de God van Israël werd verboden. Er moesten onreine dieren aan de afgoden worden geofferd en het werd verplicht om onrein voedsel te eten. Op het grote brandofferaltaar in de voorhof van de tempel werd een kleiner altaar geplaatst waarop varkens werd geofferd voor 'de heer des hemels', de Syrische tegenhanger van de Griekse afgod Zeus. Degenen die boeken van het verbond in hun bezit hadden, werden gedood. Wetsgetrouwe Joden werden in tora-rollen

gewikkeld en levend verbrand. Moeders die hun zonen hadden laten besnijden, werden samen met hun kind omgebracht. Het was het hellenisme tegenover de bijbelse openbaring, het veelgodendom tegenover het monotheïsme, de duisternis tegen het licht, het heidendom tegenover de ene ware God.

Alexander de Grote had bij zijn verovering van Judea in 330 vóór Christus welwillend gestaan tegenover de Joden en hen privileges gegeven. Antiochus daarentegen plunderde de tempelschatten en richtte in Jeruzalem bloedbaden aan.

Een deel van de Joden, vooral uit de aristocratie van Jeruzalem, ging mee in de 'nieuwe wereldorde' van het hellenisme, de vergrieksing. Griekse taal, Griekse namen, Griekse kleding en Griekse sportscholen. Gelukkig waren er ook die trouw bleven aan de wetten van de God van Israël. Onder hen waren de Hasjmonese priester Mattathias en zijn vijf zonen. Mattathias woonde in Modi'in, een klein dorp 25 km ten noordwesten van Jeruzalem. Toen ook in het dorp van Mattathias een afgodenoffer gebracht moest worden weigerde hij dit te doen. Hij doodde de Jood die dat offer wél bracht en ook een beambte van de Syrische koning. Mattathias en zijn zonen vluchtten in het gebergte van Judea. Overal moedigden zij de Joden aan trouw te blijven aan God en zich te verdedigen.

Na de dood van Mattathias werd hij opgevolgd door zijn zoon Juda, die bekend werd als Judas de Makkabeeër of Judas Makkabeüs. Dit komt van de Hebreeuwse letters mem, kaf, beth en jod, uitgesproken als Macbi, wat moker of strijdhamer betekent. Het kan ook de afkorting zijn van 'Mi kamocha ba-eliem JWHW?', 'Wie is als Gij onder de goden, HERE?' uit het lied van Mozes na de ondergang van Farao en zijn leger, Exodus 15:11 NBG.

De duizenden opstandelingen werden ook de Makkabeeën genoemd. Vanuit de bergen voerden de Makkabeeën een verbeterde strijd tegen de Grieken met hun occulte en heidense gebruiken, maar ook tegen de hellenistische Joden die de taal en cultuur van de vijand hadden overgenomen en door hun volksgenoten als verraders en overlopers werden beschouwd. De Makkabeeën-opstand was daarom niet alleen een vrijheidstrijd tegen vreemde overheersers, maar ook een burgeroorlog. In een aantal wonderlijk geslaagde veldtochten van de Makkabeeën werden de Syriërs na drie jaar verslagen en werd het tempelplein in Jeruzalem heroverd en de hoofdstad van Israël bevrijd. Het onvoorstelbare was gebeurd: een klein volk vocht tegen het machtigste leger van de toenmalige wereld en kwam als overwinnaar uit de strijd. Een strijd die eigenlijk de eerste godsdienstoorlog was.

Juda en zijn mannen gingen naar het tempelplein. Ze braken het onheilige brandofferaltaar af en bouwden van ongehouwen stenen een nieuw altaar. Het heiligdom werd hersteld en gereinigd. Alle voorwerpen en gereedschappen voor de tempeldienst werden weer in orde gebracht.

Precies drie jaar na de verontreiniging van het vorige altaar werd het nieuwe altaar in gebruik genomen. Het was op de 25e van de maand Kislev van het jaar 164 vóór Christus dat de tempel werd gereinigd en opnieuw ingewijd.

In de tempel brandde altijd één bijzondere lamp, het 'eeuwige licht', de menorah. Het licht dat de menorah in de tempel verspreidde, vertegenwoordigde de aanwezigheid van de Eeuwige. Daarom was het een goddelijk voorschrift dat de menorah altijd moest branden, Exodus 27:20. Nu echter was de menorah gedoofd. De Talmud vertelt dat er nog maar één kruikje met reine olie was met het zegel van de vroegere, vrome hogepriester, om de menorah te laten branden, precies genoeg voor één dag. Ze staken de menorah aan en gingen olijven persen en de olie ritueel zuiveren. Op een wonderlijke wijze bleef de kleine hoeveelheid kosjere olie de volle acht dagen branden die nodig waren om nieuwe olie te bereiden.

Het Chanoeekafeest werd het symbool van het 'nee' van het Joodse volk tegen ieder streven om hun cultuur en de bijbelse opdrachten die ze van de HERE God hebben ontvangen, te laten opgaan in een 'eenheidscultuur' die gemengd is met heidense elementen. Dáárvoor hadden de Joodse vrijheidsstrijders gevochten.

Het verhaal van Chanoeeka staat in de deuterocanonieke boeken 1 en 2 Makkabeeën en is ook beschreven door de Joodse geschiedschrijver Josephus Flavius.

In 2 Makkabeeën 10:1-8 lezen we: *'Judas Makkabeüs en zijn mannen namen, geleid door de Heer, de tempel en de stad weer in bezit. De altaren die door vreemdelingen op het marktplein waren neergezet, haalden ze omver, en ook de heiligdommen die daar waren gebouwd. Nadat ze de tempel hadden gereinigd, maakten ze een nieuw altaar. Ze sloegen nieuw vuur en brachten voor het eerst na twee jaar weer offers. Ook brandden ze wierook, verzorgden de lampen en legden weer toonbroden neer. Toen dit alles gedaan was, bogen ze diep voorover en smeekten de Heer om hen nooit meer met zulke rampen te overvallen, maar hen, wanneer ze ooit weer zouden zondigen, met mildheid te straffen en niet uit te leveren aan heidense barbaren. Op dezelfde dag van dezelfde maand dat deze door vreemdelingen was ontwijfd, op 25 Kislev, vond de reiniging van de tempel plaats. Vol vreugde vierden ze acht dagen lang feest, zoals dat ook voor het Loofhuttenfeest gebruikelijk is, en ze dachten eraan hoe ze nog maar kort geleden het Loofhuttenfeest hadden moeten vieren in holen in de rotsen, als dieren in het wild. Ze droegen met loof versierde stokken, groene twijgen en palmtakken en zongen lofliederen op hem die hen in staat had gesteld*

zijn huis te reinigen. Bij algemeen besluit werd bepaald dat het hele Joodse volk voortaan ieder jaar deze dagen zou vieren.'

De tempel was gereinigd en het licht van de menora kon weer schijnen in deze ruimte die aan de HERE God gewijd was. De Tora kon weer in vrijheid worden bestudeerd. De Shabbat en de bijbelse feesten konden weer gevierd worden zonder dat de hellenisten daartegen optraden. De Joodse jongetjes konden weer worden besneden zoals de HEER met Abraham had afgesproken. De goddelijke heerschappij binnen de grenzen van het land Israël was weer hersteld. Na jaren van strijd onder leiding van Juda's laatst overgebleven broer Simon werd bereikt dat Syrië zich uit het Joodse land terugtrok. Rond het jaar 140 vóór Christus was de Joodse staat weer onafhankelijk, onder het huis van de Makkabeeën of Hasmoneeën, tenminste... tot de Romeinse overheersing vanaf rond het jaar 60 vóór Christus.

Bij het Chanoekafeest speelt licht een bijzondere rol, namelijk het licht van de menora in de tempel. In elk Joods huis staat één of meer exemplaren van de chanoeka-kandelaar, die ook chanoekia genoemd wordt. Elke man en elke jongen van het gezin heeft een eigen chanoekia. De kleuters mogen meedoen zodra zij de Hebreeuwse zegenspreuken kunnen zeggen, of beter nog, kunnen zingen. De chanoekia heeft acht lichtjes, voor elke dag één. In een aparte houder zit nog een los ander lichtje. Dat is de 'sjamasj', de 'dienaar', waarmee de andere lichtjes kunnen worden aangestoken. Omdat men het Hebreeuws van rechts naar links leest, worden de chanoeka-lichtjes ook van rechts naar links aangestoken, elke avond één meer, omdat het wonder steeds groter werd. Op de eerste avond wordt de meest rechtse kaars of olielamp met de 'dienaar' aangestoken, totdat op de achtste avond alle acht vaste kaarsen plus de wat naar voren of naar boven stekende 'dienaar' branden. De eerste avond wordt begonnen met de gezongen zegenbede: 'Gezegend bent U Heer onze God, Koning van de wereld, Die ons het leven geschonken heeft en ons in staat gesteld heeft dit tijdstip te bereiken.' Het aansteken gebeurt onder het zingen van twee zegenbeden. De dankzegging voor het chanoeka-gebod is: 'Gezegend bent U Heer onze God, Koning van de wereld, Die ons geheiligd hebt door Uw geboden en ons bevolen hebt om het chanoeka-licht aan te steken.' De dankzegging voor de wonderen in het verleden is: 'Gezegend bent U Heer onze God, Koning van de wereld, dat U wonderen gedaan hebt voor onze voorouders in vroeger jaren, in deze tijd van het jaar.'

De chanoekia wordt in de vensterbank gezet of in een nis buiten, zodat ook voorbijgangers die kunnen zien. De chanoekia wordt dan ook niet als 'licht in huis' gebruikt, maar als 'licht naar buiten', duidelijk zichtbaar voor de buitenwereld. Daarom wordt bij het aansteken ook gezongen: 'Haneerot haloloe', 'Deze lichtjes steken we aan om de wonderen die U

voor onze voorouders verricht hebt door Uw heilige priesters. Gedurende alle acht dagen van Chanoeka zijn deze lichtjes heilig en mogen we er geen gebruik van maken; ze zijn slechts om gezien te worden. Om daarmee Uw naam te huldigen om Uw wonderen en om Uw hulp.'

Verder wordt gezongen met de naam 'Maoz tsoer yeshuati', 'Sterke rots van mijn verlossing'. In dit lied gaat het over de vele keren dat God de voorouders heeft verlost uit grote moeilijkheden: uit de Egyptische slavernij, uit de Babylonische ballingschap, van de vervolging door Haman en ten slotte in de tijd van Chanoeka. De naam Haman wordt overigens niet genoemd; er staat alleen 'de Agagiet, de zoon van Hamadata'.

De achtste avond van Chanoeka is 'pakjesavond', want dan krijgen de kinderen cadeautjes en het hele gezin kan genieten van de heerlijke chanoeka-gerechten zoals latkes, een soort pannenkoekjes van geraspte aardappelen en kruiden, en soefganiot, een soort donuts gevuld met zoete jam. Het frituren in hete olie herinnert aan de geheiligde olie in de tempel.

Tijdens Chanoeka spelen de Joodse kinderen met de dreidel. De dreidel is een draaitol voor een spel waarmee je noten of rozijnen kunt winnen of geld voor een liefdadig doel. Op de tol staan de Hebreeuwse letters nun, gimel, he en sjin, de afkorting voor de woorden 'Nes gadol haja sjam, een groot wonder was daar'. Dreidel is een Jiddisch woord, afgeleid van het Duitse drehen, draaien. De letters n, g, h en sj op de dreidel geven aan of je niets, alles of de helft van de pot wint of dat je moet inleveren, in het Jiddisch nichts, ganz, halb en stell (bijleggen).

Het Chanoekafeest wordt gevierd in de maand Kislev, de negende maand van het burgerlijk jaar, de derde maand van het godsdienstig jaar; bij ons december, soms nog één of enkele dagen in november of in januari. Om de verlossing van de geestelijke onreinheid die de Griekse cultuur onder de Joden had verspreid, te vieren, wordt ook nu nog op de dagen van het Chanoekafeest tijdens de ochtenddienst in de synagoge het Hallelgebed gezegd, de Psalmen 113-118.

Josephus Flavius noemde Chanoeka al in de eerste eeuw na Christus het 'feest van het licht', omdat het licht zo'n centrale plaats inneemt. Dit lichtfeest begint op de 25e van de maand; het 25e woord in de Tora is het woord 'or', wat 'licht' betekent...

Het is een feest dat ook door Jezus gevierd werd. In Johannes 10:22 lezen we in de NBV *'In Jeruzalem werd het feest van de tempelwijding gevierd; het was winter.'* De HSV spreekt over *het feest van de inwijding van de tempel*. De SV over *het feest van de vernieuwing van de tempel*, en de NBG over *het vernieuwingsfeest*.

De Heer Jezus speelde hierop in toen Hij gedurende het Chanoekafeest aan het Joodse volk openbaarde wie Hij was: *'Ik ben het Licht der wereld, wie Mij volgt, zal nimmer in de duisternis wandelen, maar hij zal het licht des levens hebben'*, Johannes 8:12. Nogmaals legde Hij de nadruk op het licht van het Chanoekafeest: *'Zolang Ik in de wereld ben, ben Ik het Licht der wereld'*, Johannes 9:5.

Jezus identificeerde Zich met het chanoeka-licht, omdat juist tijdens de acht dagen van dit feest herhaaldelijk aan Hem werd gevraagd Wie Hij was.

Jezus, het Licht der wereld, is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen. Hij is de Sjamasj, de Dienaar, het negende licht van de chanoekia, waarmee de andere lichten aangestoken en geheiligd worden. Ondanks het feit dat Jezus Zijn ware identiteit openbaarde, werd Hij door de leiders van het volk niet als zodanig herkend en erkend. Dit staat aan het begin van het evangelie van Johannes: *'In het Woord was leven en het leven was het licht der mensen; en het licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet gegrepen. Er trad een mens op, van God gezonden, wiens naam was Johannes; deze kwam als getuige om van het licht te getuigen, opdat allen door hem geloven zouden. Hij was het licht niet, maar was om te getuigen van het licht. Het waarachtige licht, dat ieder mens verlicht, was komende in de wereld. Hij was in de wereld, en de wereld is door Hem geworden, en de wereld heeft Hem niet gekend'*, Johannes 1:4-10.

Zelfs vlak voor Zijn verzoenend lijden en sterven herinnert Jezus er aan dat Hij dit waarachtige licht is: *'Nog een korte tijd is het licht onder u. Wandelt terwijl gij het licht hebt, opdat de duisternis u niet overvalle; en wie in de duisternis wandelt, weet niet waar hij heengaat. Geloof in het licht zolang gij het licht hebt, opdat gij kinderen des lichts moogt zijn'*, Johannes 12:35,36.

Jezus heeft als het Licht der wereld Zijn taak vervuld en is teruggekeerd naar Zijn Vader, Die in de hemelen is. Maar Hij roept ons op om het van Hem over te nemen: *'Gij zijt het licht der wereld. Een stad die op een berg ligt, kan niet verborgen blijven. Ook steekt men geen lamp aan en zet haar onder de korenmaat, maar op de standaard, en zij schijnt voor allen die in het huis zijn. Laat zo uw licht schijnen voor de mensen, opdat zij uw goede werken zien en uw Vader, die in de hemelen is, verheerlijken'*, Mattheüs 5:14-16.